

SOSYAL VE İKTİSADİ YAPIDAKİ DÖNÜŞÜMLER

BU SUNU, PROF. DR. MEHMET KARAGÜL'ÜN DÜNYA EKONOMİSİ KİTABINDAN,
PROF. DR. MAHMUT MASCA TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR.

-
- Toplum hayatındaki dönüşüm, avlanma ve basit tarımsal üretime dayalı ilkel toplumdaki, sanayi toplumuna oradan da bilgi toplumuna geçiş şeklinde gerçekleşmiştir. İktisat teorisindeki dönüşümü ise genel anlamda Merkantilist, Klasik, Keynesyen, Monetarist ve Neo Liberal iktisadi düşünceler şeklinde sıralamak mümkündür.

TARIM TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA DÖNÜŞÜM

- Geçmişten bugüne toplumsal yapıları;
- * Avlanma ağırlıklı hayatını devam ettiren *toplayıcı toplum*,
- * Tarımla uğraşan *feodal toplum*,
- * Fabrikasyon üretim yapan *sanayi toplumu* ve
- * Bilgiye dayalı üretim gerçekleştiren *bilgi toplumu* şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

TARIM TOPLUMU

- Bütün toplumlarda tarım sektörü her zaman varlığını sürdürmüş olmasına karşılık, toplam hâsıla içindeki tarımın payı, ülkeden ülkeye ve geçmişten bugüne devamlı değişim göstermiştir. İlk çağlarda Dünyadaki bütün toplumların homojen bir şekilde tarım toplumu özelliğine sahip olmalarına rağmen, ilerleyen dönemlerde bazı toplumların sırayla sanayi ve bilgi toplumu aşamalarına geçtikleri görülmektedir.

TARIM TOPLUMLARININ ORTAK ÖZELLİKLERİ

- Tarım toplumlarında ekonomik faaliyetler ve hâsıla büyük ekseriyetiyle tarımsal faaliyetlerden elde edilmektedir. Bu toplumlarda işbölümü ve uzmanlaşma olmadığı gibi bilgi birikimi ve teknoloji de hemen hemen hiç yoktur. Dolayısıyla üretimde verimlilik düşük ve kaynakların verimsiz kullanılması söz konusudur.
- Toplum genelde kişisel ailevi ihtiyaçlarını gözeterek üretim yaptığından ticaret ve piyasa faaliyetleri yeteri kadar gelişmemiş, dolayısıyla mal değişimi sınırlı o da büyük ölçüde takas usulü ile yapılmaktadır.

TARIM TOPLUMUNUN ETKİLERİ

- Tarımsal faaliyetlerin, insanlığın temel ihtiyacı olan gıda üretiminin tek kaynağı olması yanı sıra, sağladığı gelir ve hammadde ile bugünkü modern dünyanın oluşumunda da en belirleyici etken olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu nedenle, bütün toplumlar her ne pahasına olursa olsunlar tarım sektörünü geliştirmek ve her durumda desteklemek zorundadırlar.
- Sanayileşmiş ülkelerin sanayi ve ileri teknolojideki üstünlüklerinin yansısı, son yıllarda tarım sektöründe de kontrolü ele geçirme ve böylelikle onun üzerinden de aşırı kar ve etme ve diğer milletleri kısıpaca alma gayretleri gözlerden kaçmamalıdır. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda kuvvetle muhtemel ortaya çıkacak olan gıda krizi için bütün ülkelerin tedbirli olması zarurettir. Bu anlamda hiçbir milletin gıdanın maliyet hesabını yapmak suretiyle, gıda konusunda dışarı bağımlı olma lüksü bulunmamaktadır.

SANAYİ TOPLUMU

- Endüstri Devrimi veya Sanayi Devrimi, [Avrupa](#)'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin, makineleşmiş endüstriyi doğurması, neticesinde Avrupa'nın yaşadığı ekonomik ve sosyal dönüşümün genel adıdır.
- **Sanayi Devriminin Alt Yapısı**
- Avrupa'da yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşüm, çok yönlü bir sürecin son aşaması olarak değerlendirilebilir. İlgili sürecin temel dinamiklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:
  - * Tarımdaki yenilikler ve üretim artışı,
  - * Nüfus artışının hızlanması,
  - * Hayat standardının yükselmesi, buna bağlı şeker, kahve, çay gibi malların orta ve alt sınıflar tarafından tüketilebilir hale gelmesi ve neticede toplam talebin artması,
  - * Geniş çaplı sömürgeler, sanayi devriminin en önemli finans kaynağı olmuştur.

- * Orta sınıfın zenginleşmesiyle birlikte kapital birikimi hızlanmaya başlamış ve buna bağlı küçük burjuvazinin oluşumu sağlanmış,
- * Taşıma ve teknolojide meydana gelen gelişmeler,
- * Protestanlık anlayışının gelişmesine bağlı olarak "bu dünya ve yarın için bugünden çok çalışmak gerektiği düşüncesinin" toplumda yer bulması,
- * Aydınlanma dönemiyle birlikte Kilise'nin toplumsal etkilerinin akıl ile ikame edilmesi ve
- * Fransız Devrimi aracılığıyla sanayi toplumuna uygun siyasal bir yapılanmanın temellerinin atılmasıdır.

SANAYİ TOPLUMUNUN ÖZELLİKLERİ

- Tarım toplumunda ihtiyaç için gerçekleştirilen üretim, artık kar için yapılır hale gelmiş, dolayısıyla ihtiyaç fazlası üretilen ürünler ticarete konu olduğundan ticaret sektörü ve piyasalar gelişmiştir.
- Öncelikle dağınık ve küçük ölçekli olan işletmelerin yerini büyük işçi kitlelerinin çalıştığı fabrikalar doldurdu ve o ana kadar hiç görülmeyen işçi sınıfı sorunlarıyla birlikte toplumdaki yerini almış oldu.
- Ayrıca üretimin bant üstüne çıkmasıyla, seri ve kitlesele üretime geçildi.
- Ayrıca kitlesele üretimle birlikte artan enerji ihtiyacı, uluslararası ilişkilerin en önemli sorunu haline geldi.
- Diğer yandan sanayi toplumunda, teşebbüs aileden ayrılarak, işbölümü ve uzmanlaşmayla profesyonel hale gelmiştir.
- Sosyal yaşamda; bireysellik, örgütler, merkezileşme, uzmanlaşma, eşgüdüm, çekirdek aile ve işçi sınıfı gibi modern sosyal yapı şekilleri karşımıza çıkmıştır.

BİLGİ TOPLUMU: BİLGİ VE ENFORMASYON

- **Bilgi** kavramını, insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, bilim, malumat ya da öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek ve vukuf olarak tanımlanabilir.
- **Enformasyon** Fransızca *enformasyon (information)* sözü dilimizde danışma, tanıtma; haber alma, haber verme, haberleşme anlamlarında kullanılmaktadır.
- Bir toplumun gerçek manada bilgi toplumu olabilmesi için öncelikle sahip olunan bilgilerin, ekonomik ve siyasi anlamda bir değer taşıması gerekmektedir. Bu tür bilgiler ise ancak teknolojiyi kullanan değil, üreten toplumlarda görülebilmektedir.

BİLGİ TOPLUMUNUN TANIMLANMASI

- Bir toplumun bilgi toplumu sayılabilmesi için; sosyal, siyasi, iktisadi ve askeri bütün katmanlarında asli belirleyici unsurun bilgi olması zorunluluğu bulunmaktadırdır. Bundan kasıt, sosyal hayatta, siyasi ilişkilerde, ekonomik alanda ve askeri sahada bilgi her şeyden önde gelen bir değerdır konumundadır. Kısacası bilgi toplumunda, bilginin sirayet ettiği her şey çok daha güçlü ve değerlidir. Dolayısıyla ancak bilgiye değerdı verebilen toplumlarda, bilgi hak ettiği konuma ulaşabilmekte ve bu bilgi, ilgili toplumu her alanda ön plana çıkarmaktadır.

“EMEK-DEĞER” ALGISINDAN “BİLGİ DEĞER” ALGISINA

- Son dönemde gündeme gelen bilgi toplumu gerçeği, toplumsal yapının işleyişı bağlamında her türlü değer algısının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmış durumdadır.
- Dolayısıyla bilgi toplumunun ürettiği, bilgi teknolojileri ve hizmet niteliğindeki ürünlerin değeri, ne onun için harcanan emek, ne kullanılan sermaye ve ne de hammadde ile değil, sadece içerdiği bilgi düzeyine göre belirlenmektedir. Bu yeni değer algısı değişimini; **Bilgi Değer** algısı şeklinde ifade etmek mümkündür.

BİLGİ EKONOMİSİ

- Tarım toplumunun üretim yapısında toprak ve emek ön plan çıkarken, sanayi toplumunda sermaye ve makine teçhizatlardan oluşan fiziki donanımlar belirleyici faktör olmuş,
- ancak bilgi toplumunda ise üretimin temel dayanağını bilgi ve bilgiye dayalı ileri teknolojik ürünlerin oluşturduğunu görmekteyiz.

SANAYİ EKONOMİSİ İLE BİLGİ EKONOMİSİNİN KARŞILAŞTIRMASI

- Sanayi toplumlunda üretim; esasen sermaye birikimi ve hammaddeye bağlı iken, bilgi ekonomisinde üretimin vazgeçilmez unsuru bilgidir.
- Sanayi toplumunda üretim belli bir mekâna; atölye ve fabrikaya bağlı iken, bilgi toplumunda üretimin mekân bağımlılığı bulunmamaktadır.
- Sanayi üretimi için çalışanın belli bir mekânda belli bir zaman diliminde bulunması şarttır. Hatta tüm çalışanların aynı anda iş başı yapması üretimin gerçekleşmesi için olmazsa olmaz koşullardandır. Fakat bunların hiç birisi bilgi toplumu için anlamlı görülmemektedir.

SANAYİ EKONOMİSİ İLE BİLGİ EKONOMİSİNİN KARŞILAŞTIRMASI

- Sanayi toplumunda sadece üretimi planlayan ve tasarımını yapan mühendislerin bilgili olması yeterli idi. İşçilerin, ileri derece bilgi edinmesine gerek yoktu. Ancak bilgi toplumunda üretimin her aşamasındaki çalışanların belli bir bilgi birikimine sahip olmaları zorunludur.
- Sanayi toplumunda üretim; işçi, işçi başı, şef ve patron gibi toplumsal sınıfların oluşumunu gerekli kılarken, bilgi toplumunda her çalışan kişi yalnızca kendi işinin uzmanıdır.
- Sanayi toplumunda işçinin ne kadar hızlı çalıştığı basit bir gözlemlerle rahatlıkla görülebilir ve daha çok çalışması için uyarılabilir. Bilgi toplumunda ise çalışanların sahip oldukları bilgi birikimini ve icatçı yönlerini ne ölçüde ortaya koyduklarını dışarıdan bakarak tespit edebilmek oldukça zordur.
- Öte yandan sanayi toplumu, fabrikalarda kitlesele üretim gerçekleştirirken, bilgi toplumu çok daha esnek müşteri odaklı bir üretim yapısına sahiptir.

BİLGİ EKONOMİSİ VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

- Teknolojik yenilikler, nicel anlamda istihdamın daralmasına neden olmaktadır. Tarımda, sanayide, ulaşım ve haberleşmede teknolojik yeniliklere paralel olarak yaşanan istihdam daralması, hemen her toplumda aynı ölçüde kendisini gösterirken, ortaya çıkan işsizliğin boyutu, ithal teknoloji kullanan ülkeler ile kendi ürettiği teknolojiyi kullanan toplumlarda aynı değildir.
- Çünkü kendi ürettiği teknolojiyi kullanan toplumların, teknolojik yeniliklerin açığa çıkaracağı işsizliği, önceden bilişim sektörlerinde istihdam edebilme şansı olduğundan bu ülkelerde teknolojik işsizlik çok daha az görülmektedir. Ancak ithal teknoloji kullanmak zorunda olan toplumların böyle bir şansı yoktur. Hatta bu ülkelerde bir taraftan teknolojik işsizlik ve diğer yandan da ekonomik daralmalarla artan işsizlikle birlikte, düşen ücretler sebebiyle teknolojik yeniliklerin sağladığı kazançların büyük bir bölümünün kaybolduğu görülmektedir.

BİLGİ EKONOMİSİ VE KAMU

- Bilgi toplumunda bilginin toplumsal bir mal haline gelmesi, eğitim faaliyetlerinin devlet tarafından karşılıksız ve ülke ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır.
- Bilgi toplumunun üretim sektörlerinin bütün aşamalarında çalışanların belli bir bilgi birikimine sahip olmaları zorunluluğu, toplumun tamamının belli bir eğitimden geçmesini gerektirmektedir. Bu olayı, kamunun asli vazifeleri arasında kabul edilen ve karşılıksız olarak gerçekleştirmesi beklenen diğer alt yapı yatırımlarından ayırt etmek mümkün değildir.
- Öte yandan kişisel bilgi edinmenin, yeni bilgi üretmenin ve Ar-Ge faaliyetlerinin özel getirisinin, maliyetinden çok daha az olması, kişileri ve kurumları bu tür faaliyetlerden uzaklaştırmaktadır. Ancak bu tür faaliyetlerin sosyal getirisi, her zaman özel getirisinden çok daha fazla olduğundan, devletin müdahalesi ve ilgili alanlarda görev üstlenmesi kaçınılmaz görülmektedir.